

the characteristics of the theoretical approaches to the interpretation of these concepts, as a component of investment security. It was characterized qualitative aspects of the investment climate in Ukraine and determined economic and socio-political aspects that hinder the improvement of investment attractiveness of Ukraine in terms of foreign investors. Aforementioned processes dynamics was analyzed to determine their impact on investment attractiveness. Given research has determined the causes of insufficient investment attractiveness of Ukraine and defined conceptual reasons of low investment activity in our country. To assess the investment attractiveness of state, a number of factors can be used that characterize its financial stability and economic efficiency. Investment activity is always associated with risk, because the possibility of converting the risk into profit is the corner stone of investment attractiveness.

Economic environment is a complex dynamic system characterized by specific trends which are formed based on cause-effect relationship. The study of all these facts helps to prevent crisis via forecasting, build strategic models of state economic development dedicated to introducing innovative technology, financial stability, countering internal and external threats, and create a positive image of Ukraine among the international community. Evaluation of investment attractiveness is main characteristic of starting investment activity from the standpoint of sustainability, efficient use of assets and other indicators.

Key words: *investment climate, investment attractiveness, investment environment, investment activity, investment security of Ukraine.*

Стаття надійшла 4 листопада 2015 року

УДК 338.439(477)

**Я. С. Піщур,
О. С. Сенишин**

ОЦІНКА РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МАРКЕТИНГОВОГО АНАЛІЗУ

Висвітлено методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки України. Під час розрахунку індикаторів достатності споживання основних продовольчих продуктів населенням України, тобто визначення співвідношення між фактичним споживанням і раціональними нормами споживання, встановлено, що фактичні рівні споживання населенням країни із більшої видів продовольства були нижче рекомендованих показників, що пов'язано більшою мірою із неплатоспроможністю населення України.

Ключові слова: *продовольчий комплекс, продовольство, економічна безпека, забезпеченість населення, продовольча безпека, фактичні та раціональні норми споживання, індикатори продовольчої безпеки, маркетинговий аналіз.*

Постановка проблеми. Стратегія агропродовольчої політики держави, з огляду на продовольче забезпечення населення згідно з раціональними нормами споживання продуктів харчування різних соціальних груп населення, потребує розроблення концептуальних теоретико-методологічних основ продовольчої безпеки, її кількісних та якісних параметрів, а також формування маркетингових організаційно-економічних механізмів реалізації.

Стан дослідження. Питання, пов'язані з вирішенням теоретико-методологічних основ і прикладних аспектів продовольчої безпеки, досліджували чимало вчених-аграрників, серед яких вирізняють: П. П. Борщевського, О. Д. Гудзинського, О. І. Гойчук, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, Р. А. Івануха, А. С. Лисецького, І. І. Лукінова, М. М. Паламарчука, М. Д. Пісгуна, Д. К. Прейгера, П. Т. Саблука, М. Й. Хорунжого, О. М. Шпичака, Л. Г. Чернюк, М. Г. Чумаченко, В. В. Юрчишина та інших.

Серед зарубіжних науковців слід відзначити В. Агаєва, Л. Абалкіна, І. Богданова, А. Богомолова, З. Ільїну, Б. Кумахова та інших.

Метою статті є оцінювання рівня продовольчої безпеки відповідно до Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки та окреслення власних висновків.

Виклад основних положень. Важливим інструментом маркетингового аналізу країни є якісна оцінка стану продовольчої безпеки на основі індикаторів, що здатні забезпечити її об'єктивність та всебічність згідно з комплексною методикою.

Оцінка стану продовольчого забезпечення здійснюється відповідно до Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 [3].

Зазначеними індикаторами, які загалом характеризують стан продовольчого забезпечення країни, є: добова енергетична цінність раціону людини; забезпечення раціону людини основними видами продуктів; достатність запасів зерна у державних ресурсах; економічна доступність продуктів; диференціація вартості харчування за соціальними групами; ємність внутрішнього ринку окремих продуктів; продовольча незалежність за окремим продуктом.

Маркетинговий аналіз здійснюється за такими основними групами харчових продуктів: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця тощо.

Проаналізуємо стан продовольчого забезпечення населення країни упродовж 2007–2013 рр., зосереджуючи увагу на кожному з семи індикаторів.

Середньодобова поживність раціону українців у 1990–2013 рр. була вищою в середньому на 17% від порогового (граничного) критерію 2500 ккал (рис. 1).

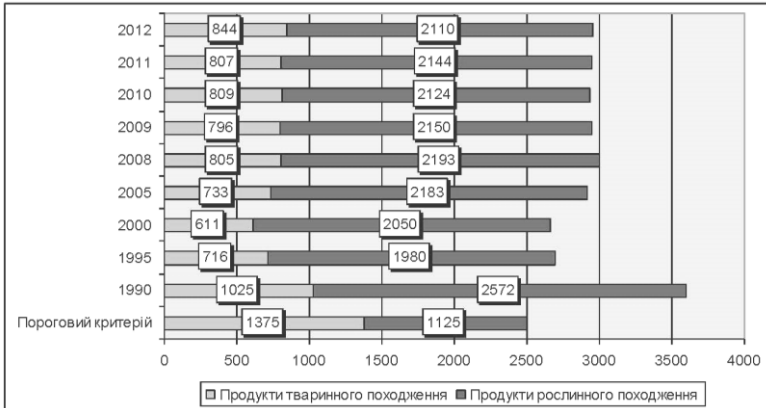

Рис. 1 Динаміка калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням України у розрахунку на одну особу у 1990–2013 рр., ккал [1, с. 11]

Зауважимо, що у 2013 р. близько 70,76% добової енергетичної цінності раціону забезпечували за рахунок споживання продукції рослинництва, перевищуючи пороговий критерій у 1,87 раза. Показник калорійності середньодобового споживання харчових продуктів тваринного походження у 2013 р. становив лише 868 ккал, що сягає лише 63,13% порогового критерію споживання.

Такий показник у 2013 р., порівняно із 2012 р., збільшився лише на 2,84%.

Забезпечення раціону людини основними видами продуктів. Упродовж 2007–2013 рр. споживання продуктів харчування населенням України на одну особу повільно наближається, але не сягнуло рівня раціональних норм споживання (табл. 1). Середньостатистичний українець у 2013 р. недоспожив 23,9 кг м'яса, 159,1 кг молокопродуктів, 5,4 кг риби і рибопродуктів, 33,7 кг плодів, ягід і винограду та 0,9 кг цукру.

А споживання хліба і хлібопродуктів було на 7,4 кг більше від раціональної норми, яєць – більше на 19 шт. і картоплі – на 11,4 кг. Споживання цукру, олії, овочів і баштанних – у межах раціональних норм.

Таблиця 1

Розрахунок індикаторів достатності споживання продуктів харчування населенням України на особу у 2007–2013 рр.

Продукти харчування	Раціональна норма, кг*	Мінімальна норма, кг**	Фактичне споживання, кг					Індикатор достатності				
			2007	2009	2011	2012	2013	2007	2009	2011	2012	2013
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101,0	123,4	115,9	111,7	110,4	109,4	108,4	1,15	1,11	1,09	1,08	1,07
М'ясо і м'ясопродукти	80,0	53	45,7	49,7	51,2	54,4	56,1	0,57	0,62	0,64	0,68	0,70
Молоко і молокопродукти	380,0	148,5	224,6	212,4	204,9	214,9	220,9	0,59	0,56	0,54	0,57	0,58
Риба і рибопродукти	20,0	13	15,3	15,1	13,4	13,6	14,6	0,77	0,76	0,67	0,68	0,73
Яйця (шт.)	290	220	252	272	310	307	309	0,87	0,94	1,07	1,06	1,07
Овочі та баштанні	161,0	110	118,4	137,1	162,8	163,4	163,3	0,74	0,85	1,01	1,01	1,01
Плоди, ягоди та виноград	90,0	64	42,1	45,6	52,6	53,3	56,3	0,47	0,51	0,58	0,59	0,63
Картопля	124,0	95	130,4	133,0	139,3	140,2	135,4	1,05	1,07	1,12	1,13	1,09
Цукор	38,0	37	40,0	37,9	38,5	37,6	37,1	1,05	0,99	1,01	0,99	0,98
Олія рослинна всіх видів	13,0	7,1	14,3	15,4	13,7	13,0	13,3	1,10	1,19	1,05	1,00	1,02

* За розрахунками МОЗ України

** Норми мінімального споживчого кошика

Одним із маркетингових індикаторів продовольчого забезпечення є індикатор *достатності запасів зерна у державних ресурсах*. Він обчислюється як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно, що, відповідно, виражається формулою [4]:

$$Z = \frac{H}{X} \times 100\%, \quad (1)$$

де Z – індикатор забезпечення зерновими продовольчими ресурсами; H – наявність продовольчого зерна у державному продовольчому резерві; X – середньорічне внутрішнє споживання хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно.

Варто зазначити, що упродовж 2008–2013 рр. (окрім 2010 р.) індикатор забезпечення зерновими продовольчими ресурсами був вище свого порогового значення (17%¹), встановленого ст. 9 п. 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок індикатора достатності запасів зерна у державних ресурсах у 2007–2013 рр.*

Показник	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8
Обсяги продовольчого зерна в державному продовольчому резерві, тис. т**	472	1593	1536	1105	1558	1680	1316
Середньорічне внутрішнє споживання хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно, тис. т***	7090	7021	6860	6808	6730	6653	6578

¹ Методика розрахунку індикатора не враховує обсягів зерна, яке наявне у державному матеріальному резерві, зважаючи на те, що така інформація становить державну таємницю.

1	2	3	4	5	6	7	8
Індикатор забезпечення зерновими продовольчими ресурсами (%)	6,7	23	22	16	23	25	20
Визначений Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» обсяг державного інтервенційного фонду, % до обсягів внутрішнього споживання	12	14	16	20	20	20	20

* *Примітка.* Розраховано автором на основі статистичних даних із [1, с. 37]

** Розраховано шляхом добутку обсягу державного інтервенційного фонду (%) впродовж 2007–2013 рр. та обсягів внутрішнього споживання продовольчого зерна у цьому ж періоді

*** Дані взято із [1, с. 37; 9]

Індикатор *економічної доступності продуктів харчування* визначають як частку сукупних витрат на харчування домогосподарств України у загальному підсумку сукупних витрат таких домогосподарств, що виражено формулою:

$$E = \frac{B_X}{B_C} \times 100\%, \quad (2)$$

де E – індикатор економічної доступності продуктів харчування; B_X – сукупні витрати домогосподарств на харчування; B_C – загальні сукупні витрати домогосподарств.

Аналіз таблиці 3 засвідчує, що упродовж 2009–2010 рр. витрати домогосподарств на харчування зростали вищими темпами, ніж сукупні витрати, внаслідок чого індикатор доступності продуктів харчування домогосподарств України зріс у 2010 р. до 53,4%.

Упродовж 2011–2013 рр. темпи зростання загальних сукупних витрат переважали над темпами зростання витрат на харчування, як наслідок – значення такого індикатора у цих роках покращилися.

Однак варто зауважити, що питома вага сукупних витрат домогосподарств на харчування в Україні у загальних сукупних витратах становить 51–53%, а в країнах Європи цей показник – у межах від 20 до 25%.

Розрахунок індикатора економічної доступності продуктів харчування домогосподарств України у 2007–2013 рр. у середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство*

Показник	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загальні сукупні витрати домогосподарств**, грн/місяць	1722	2590	2754	3073	3456	3592	3814
Ланцюговий темп приросту сукупних витрат, %	–	50,4	6,3	11,6	12,5	3,9	6,2
Сукупні витрати домогосподарств на харчування***, грн/місяць	916	1316	1426	1640	1837	1867	1969
Ланцюговий темп приросту витрат на харчування, %	–	43,7	8,4	15,0	12,0	1,6	5,5
Індикатор економічної доступності, %	53,2	50,8	51,8	53,4	53,1	52,0	52,0
Абсолютний ланцюговий приріст індикатора економічної доступності, грн/місяць	–	–2,4	+1	+1,6	–0,3	–1,1	0,0

* *Примітка:* Розраховано автором на основі [2, с. 137]

** , *** Статистичні дані взято із [2]

Рис. 2 засвідчує, що традиційно близько 22,4% всіх витрат домогосподарств на харчування в середньому за 1 місяць охоплюють м'ясо і м'ясопродукти, 11,3% – молоко і молочні продукти, 12,4% – овочі та картопля, 13,0% – хліб і хлібопродукти, близько 6,0% – риба та рибопродукти; на фрукти припадає 6,5% від сукупних витрат домогосподарств.

Для прийняття маркетингового рішення важливим є аналіз питомої ваги витрат на харчування у структурі сукупних витрат домогосподарств у регіональному розрізі, що зображено на рис. 3.

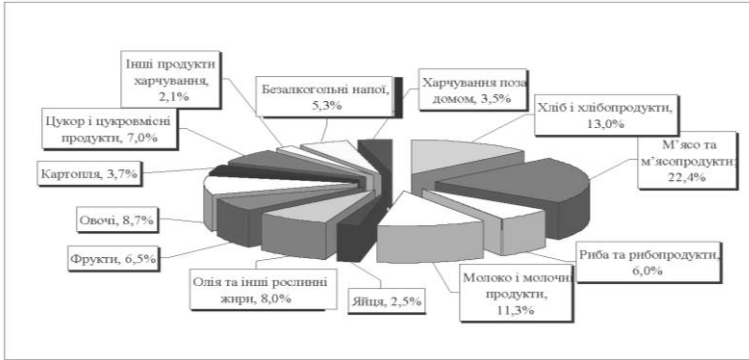

Рис. 2 Структура сукупних витрат домогосподарств України на харчування в середньому за 1 місяць у 2013 р., % [2, с. 175]

Найменша частина сукупних витрат (до 50%) охопила придбання продуктів харчування домогосподарства 10-ти областей України: Івано-Франківської (47,6%), Запорізької (44,2%), Харківської (47,5%), Хмельницької (49,9%), Дніпропетровської (49,6%), Кіровоградської (49,1%), Сумської (49,4%), Миколаївської (49,4%), Чернівецької (47,3%) та міста Києва (42,6%). Водночас у Рівненській області частка витрат на харчування становила 61,1%, що на 1,1% перевищує встановлений граничний критерій для цього індикатора.

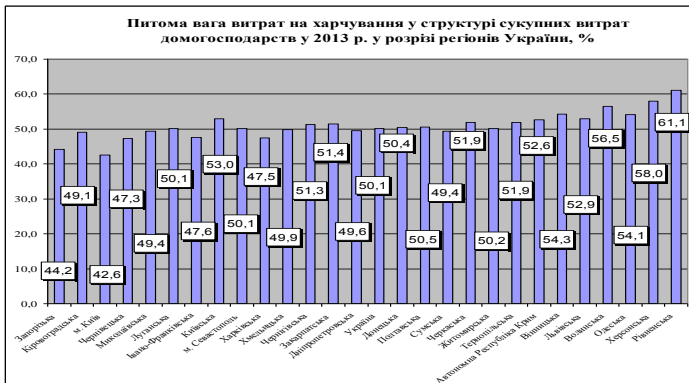

Рис. 3 Питова вага витрат на харчування у структурі сукупних витрат домогосподарств України у 2013 р. у регіональному розрізі, % [2, с. 171]

Диференціація вартості харчування за соціальними групами є важливим маркетинговим цінним показником. Він дозволяє відстежити у динаміці та розрахувати як співвідношення між вартістю харчування 20% домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20% домогосподарств із найменшими доходами. Означений індикатор розраховують за формулою:

$$D = \frac{D_B}{D_M}, \quad (3)$$

де D – індикатор диференціації вартості харчування; D_B – показник вартості спожитих продуктів у 20% домогосподарств із найбільшими доходами; D_M – показник вартості спожитих продуктів у 20% домогосподарств із найменшими доходами.

З уваги на здійснені маркетингові дослідження доходів на харчування 20% найбагатших і 20% найбідніших домогосподарств України впродовж 2007–2013 рр., можна зробити висновок про те, що упродовж 2007–2009 рр. не відбулося суттєвих змін у витратах на харчування. Коефіцієнт диференціації вартості харчування за соціальними групами становив, відповідно: 1,41 – у 2007 р.; 1,37 – у 2008 р. і 1,43 – у 2009 р. Однак у 2012–2013 рр. відбулося посилення диференціації соціальних груп за показником продовольчих витрат і коефіцієнт диференціації досяг значення 1,62 та 1,64 відповідно [6, с. 188–190].

Дослідження *ємності внутрішнього ринку окремих продуктів* відстежується в динаміці і визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення за формулою:

$$E_i = \Phi_i \times Ч, \quad (4)$$

де E_i – ємність внутрішнього ринку i -го продукту; i – вид продукту харчування; Φ_i – річне середньодушкове споживання i -го продукту; $Ч$ – середньорічна чисельність населення.

Аналіз показників ємності внутрішнього ринку упродовж 2007–2013 рр. (табл. 4) засвідчує зростання споживання: м'яса і м'ясопродуктів – на 20,00%; яєць – на 19,90%; овочів і баштанних – на 34,89%; плодів, ягід, винограду – на 30,75%; картоплі – на 1,58%. Однак простежується щорічне зниження ємності ринку хліба і хлібо-

продуктів – на 8,51%, молока і молокопродуктів – на 3,81%, риби і рибопродуктів – на 6,62%, цукру – на 9,35% та олії – на 9,04%.

Продовольчу незалежність за окремим продуктом характеризує співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку і визначається за формулою:

$$P_i = \frac{I_i}{C_i} \times 100\%, \quad (5)$$

де P_i – частка продовольчого імпорту i -го продукту; i – вид продукту харчування; I_i – імпорт i -го продукту; C_i – ємність внутрішнього ринку i -го продукту.

Таблиця 4

**Динаміка ємності внутрішнього ринку
у 2007–2013 рр., тис. т [1]**

Назва продукції	Ємність внутрішнього ринку, тис. т							Темп приросту, % 2012/2007
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	5392	5340	5145	5106	5047	4990	4933	-8,51
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	2125	2340	2290	2384	2340	2478	2550	20,00
Молоко і молокопродукти (у перерахунку на молоко)	10448	9890	9780	9470	9363	9797	10050	-3,81
Риба і рибопродукти	710	811	697	667	614	620	663	-6,62
Яйця (млн шт.)	11740	12069	12504	13280	14165	14020	14076	19,90
Овочі та баштанні	5509	5975	6312	6581	7440	7452	7431	34,89
Плоди, ягоди та виноград	1958	2010	2101	2203	2405	2432	2560	30,75

Картопля	6065	6099	6126	5914	6368	6394	6161	1,58
Цукор	1860	1891	1745	1704	1758	1713	1686	-9,35
Олія рослинна всіх видів	664	694	711	680	625	591	604	-9,04

Дослідження 2008–2013 рр. засвідчують тенденцію до задоволення потреб населення у продуктах харчування здебільшого завдяки продукції власного виробництва (табл. 5). Такі продовольчі групи, як «риба та рибопродукти», «плоди, ягоди та виноград» і «олія рослинна», забезпечуються вітчизняним виробником. Імпортозалежність за цими групами перевищує гранично допустиме (порогове) значення 30% і загрожує продовольчій незалежності України.

Таблиця 5

Динаміка показників продовольчої незалежності за групами продовольства у 2008–2013 рр., %*

Назва продукції	Продовольча незалежність, %					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	4,16	2,64	3,43	5,41	4,57	4,91
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	23,50	19,17	15,86	10,43	17,07	13,02
Молоко і молокопродукти (у перерахунку на молоко)	2,37	4,65	2,88	2,74	4,18	5,45
Риба і рибопродукти	71,10	65,30	71,60	66,70	71,10	77,1
Яйця	1,00	0,97	0,91	0,37	0,49	0,62
Овочі та баштанні	5,96	3,68	4,73	3,83	2,86	3,19
Плоди, ягоди та виноград	61,44	54,21	51,29	48,36	48,15	45,78
Картопля	0,16	0,24	0,51	0,64	0,36	0,37
Цукор	4,81	5,27	5,28	2,73	0,58	0,65
Олія рослинна всіх видів	69,16	44,44	46,91	39,84	39,09	49,01

* *Примітка.* Розраховано автором на основі [2, с. 36–40]

Зокрема, у 2013 р. частка імпорту риби та рибопродуктів у загальному споживанні становила 77,1%, плодів, ягід і винограду – 45,78%, олії рослинної всіх видів – 49,01%. Зазначимо, що внутрішній попит на олію соняшникову на 100% забезпечували за рахунок власного виробництва.

Загрозою продовольчій безпеці України, як засвідчують проведені дослідження, є і сировинний характер експорту сільськогосподарської продукції. У структурі експорту сільськогосподарської та харчової продукції частка готової продукції становить лише 25,9%, а частка сільськогосподарської продукції значно вища і становить 47,8% [5]. Негативним є зростання маркетингових цін на сільськогосподарську продукцію, що також вважають загрозою продовольчій безпеці держави, оскільки вони провокують зростання загального показника інфляції в країні.

Використання означеної методики дозволяє зробити висновок про те, що у 2007–2013 рр. індикатори продовольчої безпеки покращилися. Зокрема, середньодобова поживність раціону наближається до раціональної норми, продукти харчування стали доступнішими. Негативними аспектами цього питання є посилення диференціації соціальних груп за показником продовольчих витрат, зниження ємності внутрішнього ринку за певними видами продовольства.

Висновки. Отже, стан продовольчої безпеки України за наведеними висновками і пропозиціями не є критичним, простежується тенденція до його поступового покращення. Проте, на нашу думку, для України як для агропродовольчої держави важливо не лише забезпечити достатній рівень виробництва основних видів продовольства в країні, а й створити потужний експортний потенціал продовольчої продукції, за допомогою якого можна було би вирішити проблему голоду в світі, а також підвищити рівень власної економіки.

1. Баланси споживання основних продуктів харчування населенням України за 2013 рік: статистичний збірник / за ред. Н. С. Власенка. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 56 с.

2. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 р.: за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України: статистичний збірник // Державна служба статистики України; за ред. І. І. Осипова. – Ч. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України № 1379 станом на 5 грудня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Про затвердження Методологічних положень щодо статистичного аналізу чисельності та складу населення: Наказ Державного комітету статистики України № 602 станом на 13 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_ci/pg_gbntwo/index.htm.

5. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналіт. доп. / за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 104 с.

6. Україна в цифрах у 2013 році: статистичний збірник / за ред. О. Г. Осаулєнка. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 240 с.

Пицур Я. С., Сеньшин О. С. Оценка уровня продовольственной безопасности Украины как инструмента маркетингового анализа

Освещено методику определения основных индикаторов продовольственной безопасности Украины. При расчете индикаторов достаточности потребления основных продовольственных продуктов населением Украины, то есть определения соотношения между фактическим потреблением и рациональными нормами потребления, установлено, что фактические уровни потребления населением страны по большинству видов продовольствия находились ниже рекомендуемых показателей, что связано в большей степени с неплатежеспособностью населения Украины.

Ключевые слова: продовольственный комплекс, продовольствие, экономическая безопасность, обеспеченность населения, продовольственная безопасность, фактические и рациональные нормы потребления, индикаторы продовольственной безопасности, маркетинговый анализ.

Pitsyr Y. S., Senyshyn O. S. Assessment of food security in Ukraine as a tool of marketing analysis

A technique of identifying key indicators of food safety of Ukraine was described in the article.

Assessment of the state of food security was made in accordance with «Methods of key indicators of food security» approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine. Indicators that generally characterize the state food security of the country were defined: the daily energy value of the human diet; ensuring human diet of main types of products; the adequacy of supplies of grain in state resources; economic availability of products; the cost of food for the differentiation of social groups; market capacity of individual products; food independence for the individual product.

Marketing analysis on the following food groups: bread and bakery products; potatoes; vegetables, melons; fruit, berries and grapes; sugar; oil; meat and meat products; milk and milk products; fish and fish products; eggs and more were conducted. In the calculation of sufficiency indicators of basic consumption of food products of Ukraine's population, it was determined the ratio between the actual consumption and rational consumption norms and was defined that the actual level of consumption of countries with most types of food recommended indicators were lower due to a greater degree of insolvency in Ukraine.

It was concluded that it is important for Ukraine, for agro-state, not only to ensure a sufficient level of main food in the country, but also to create a strong export food potential.

Key words: food complex, food, economic security, public security, food safety, factual and rational consumption norms, indicators of food security, marketing analysis.

Стаття надійшла 16 грудня 2012 р.